

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון
[שיעורים בדרכיה: אישה והלכה](#)

צוות דרכיה, לורי נוביק

מוקדש לזכרו של ישראל קושיצקי ז"ל שיום פטירתו חל בי"ט בכסלו. יהי רצון שהפצת התורה של אתר תורת הר עציון - בית מדרש הווירטואלי תהיה מחווה ראויה לזכרו של האדם שבכל היעדים שהציב לעצמו בחייו מימש את אהבת ארץ ישראל ותורת ישראל.

קריאת התורה (2): העלייה לתורה

לאיזו מטרה משמשות ברכות קריאת התורה? מה המבנה שלהן, ומי רשאי לברך אותן? מה תפקידו של בעל הקורא המודרני? כיצד מוגדרת מבחינה הלכתית קריאה בתורה של נשים בעבור נשים?

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | מחקר: רבקה מנדלבלאום | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, שיינע גולדברג, ושרה רודולף

תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

הברכות

כעת, אחרי שדנו בקריאת התורה, נוכל לבחון ולנתח את העלייה לתורה: טבען ותפקידן של הברכות, ותפקידו של הקורא בתורה העולה לתורה.

ניתוח זה יהווה את הבסיס לדיונינו בקריאת התורה של נשים בעבור נשים (להלן) ובקריאת התורה של נשים במניין שנכחים בו גברים ונשים כאחד (בכך נדון במאמר הבא בסדרה זו).

[במאמר הקודם](#) למדנו על חשיבות שמיעת קריאת התורה על ידי הציבור. במקרה הטוב, שמיעת קריאת התורה נעשית באמצעות האזנה פעילה ומהווה צורה של לימוד תורה. אך שמיעה יכולה לעיתים להפוך לעניין פסיבי. אחת הדרכים של הציבור להעיד כי הם לוקחים חלק פעיל בקריאת התורה היא בכך שהם עונים לברכות שמברכים עליה.

גם עזרא בירך לפני קריאת התורה. התורה מתארת את תגובת הציבור לברכה זו:

נחמיה ח, ו
וַיְבָרֶךְ עֶזְרָא אֶת ה' הָאֱלֹהִים הַגָּדוֹל וַיִּעֲנוּ כָל הָעָם אָמֵן אָמֵן בְּמַעַל יְדֵיהֶם וַיִּקְדּוּ וַיִּשְׁתַּחֲוּ לַה' אֲפִים אֲרָצָה.

בתלמוד הירושלמי מובא כי ברכתו של עזרא שיבחה ופיארה את ה', והתלמוד הבבלי מיישם עקרון זה

על ברכות קריאת התורה באופן כללי:¹

תלמוד ירושלמי מגילה ג, ז
"ויברך עזרא את ה' האלקים הגדול", במאי גידלו... רב מתנה אמר: בברכה גידלו.

ברכות כא ע"א
מנין לברכת התורה לפניך מן התורה, שנאמר (דברים לב ג) "כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלקינו".

במובן המיסטי של הדבר, התורה היא בעצם סוג של שם ה'.² כאשר אנו מברכים לפני קריאת התורה, אנו מעוררים את תשומת ליבנו למשמעות הדברים שאותם נקרא. ברכה זו, "אשר בחר בנו מכל העמים", מדברת על זהותנו הציבורית כעם. בכך שאנו עונים "אמן", הציבור משתתף באופן מלא עם הקורא בטקס המפאר ומשבח את הקב"ה.

'ברכו'

המשמעות של תגובת הציבור לברכה היא כה גדולה, עד שאנו מוסיפים עוד הזדמנות לעניית הציבור, באמירת 'ברכו' של הקורא:

ירושלמי ברכות ז, ג
הרי ברכת התורה הרי הוא אומר ברכו...

טור אורח חיים קלט
..."ברכו את ה' המבורך" בקול רם כדי שיענו הציבור "ברוך ה' המבורך"

אף שאין כאן איזכור ישיר לקדושת ה', ברכת 'ברכו' נחשבת לדבר שבקדושה, הנאמר רק בנוכחות מניין. גם כאן הקריאה והמענה משמשות כזימון לציבור, ויצרות קשר בין כל ציבור הנוכחים כקהילה הלכתית.³

אמירת 'ברכו' על ידי אישה

ראינו במאמר הראשון שבאופן תיאורטי ההלכה מתירה לאישה לקרוא בתורה.⁴ (בפועל, הדבר בדרך כלל אסור). האם אישה הקוראת בתורה יכולה לומר 'ברכו'? הדבר תלוי בדיון הנרחב בשאלה האם

¹ קטע זה מתייחס גם לברכות התורה הנאמרות בכל בוקר כחלק מברכות השחר.

² רמב"ן הקדמה לפירוש התורה על ספר בראשית
עוד יש בידינו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקב"ה [הקדוש ברוך הוא] זוהר ב (שמות) פרשת יתרו פז ע"א
תנינן אורייתא כלא שמא קדישא היא, דלית לך מלה באורייתא דלא כליל בשמא קדישא,

³ הראב"ן משווה את 'ברכו' כאן ל'ברכו' הנאמר בתחילת תפילת שחרית ותפילת ערבית. הוא רואה את קריאת התורה כחובת היחיד, ורואה את 'ברכו' כמנגנון הלכתי שדרכו הציבור מבטא את הסכמתו לכך ששליח הציבור יוציא כל אחד מהם ידי חובה.

ראב"ן שאלות ותשובות סימן עג

שאלני אחי ר' חזקיה הקורא בתורה למה אומר לציבור ברכו את ה' המבורך, יברך ברכת התורה ודיו. והשבתי לו לפי שעזרא תיקן לישראל שיהו קורין בתורה בב' וה' ובשבת והקורא בתורה מוציא את הציבור ידי חובתן מקריאה, לפיכך הרי הוא אומר לציבור אתם צריכין לברך ולקרות כמוני תסכימו לקריאתי ולברכתי ותברכו עמי והם עונים ומברכין. וכן ש"ץ [שליח ציבור] אומר ביוצר ומעריב, לפי שהוא מוציא את הציבור ידי חובתן ואומר להם תסכימו לקריאתי ולברכתי ותברכוהו עמי והם עונים ומברכין ויוצאין ידי חובתן. וכן המברך ברכת המזון, לפי שהוא מוציא בני הסעודה אומר להם תסכימו. ולכולן סמכו חכמים שתיקנו ממשא שאמר כי שם ה' אקרא ואתם הבו גדל לאלקינו ותברכוהו אתי.

⁴ מגילה כג ע"א

תנו רבנן: הכל עולין למנין שבעה, ואפילו קטן ואפילו אשה. אבל אמרו חכמים: אשה לא תקרא בתורה, מפני כבוד צבור.

אישה יכולה לומר דבר שבקדושה בנוכחות מניין. המאירי טוען כי נשים לעולם אינן יכולות לומר דבר שבקדושה:

בית הבחירה למאירי מסכת ברכות מז ע"ב
ואין דבר שבקדושה מסור לנשים

יש פוסקים שמשאירים פתח לאפשרות שאישה תאמר דבר בקדושה בנוכחות מניין. בהקשר של דיון באמירת קדיש יתום על ידי יתומה (אמנם ללא התייחסות מפורשת לאמירת 'ברכו'), הרב יאיר בכרך אומר כך:

שו"ת חוות יאיר סימן רכב
אשה מצווה על קידוש השם

ייתכן שאמירת 'ברכו' תוקנה בעבור כל קורא רק אחרי זמן המשנה. במקרה זה (בהנחה שהקריאה עצמה אינה נחשבת לדבר שבקדושה), האזכור התיאורטי הנמצא בברייתא לקריאת נשים בתורה בנוכחות מניין עדיין יכול לעלות בקנה אחד עם השיטה שלפיה אסור לנשים לומר דבר שבקדושה.

לעומת זאת, מספר פוסקי הלכה מאוחרים יותר, החתם סופר ביניהם, טוענים כי כל קורא בתורה אמר 'ברכו' כבר בזמן המשנה ואפילו לפני כן:⁵

שו"ת חתם סופר א, סו
... נלע"ד [נראה לפי עניות דעתי] אפילו בזמן המשנה וגם מיד בתקנת עזרא ואפשר אפילו בתקנת מרע"ה [משה רבינו עליו השלום] מיד תקנו לומר כל א' וא' שעלה אמר ברכו את ה' המבורך והם ענו ברוך ה' המבורך ל"ו [לעולם ועד].

אם כך, נוכל להניח כי אם אישה הייתה קוראת, היא הייתה אומרת את 'ברכו' לפני הקריאה.

הברכות כמסגרת

הברכה החותמת "אשר נתן לנו תורת אמת" נאמרת אחרי סיום הקריאה, על סמך השוואת התורה למזון שאנו זקוקים לו למחייתנו:

ברכות כא ע"א
אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחר מן ברכת המזון מקל וחומר... ומה מזון שאין טעון לפניו, טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניה, אינו דין שטעונה לאחריה

ברכת "אשר בחר בנו מכל העמים" לפני הקריאה ו"אשר נתן לנו תורת אמת" בסופה הן הברכות הממסגרות את קריאת התורה. בזמן המשנה מסגור זה היה בולט עוד יותר, כאשר רק הקורא הראשון היה מברך את הברכה שלפני קריאת התורה ורק הקורא האחרון היה מברך את הברכה החותמת, ושאר הקוראים באמצע לא בירכו.⁶

משנה מגילה ד, א

⁵ פני יהושע מגילה כג ע"א
כתב הב"י באו"ח [הבית יוסף באורח חיים] [סי' ר"פ] [רפ"ב] בשם הגאונים שתיקנו לקרות ז' בשבת דשמה יש שום אדם שלא שמע ברכו באחד משבעת ימי השבוע מש"ה [משום הכי] תיקנו שיענה ז' פעמים ברכו לאחר שאומר הקורא. (אלא לענ"ד צ"ע [לפי עניות דעתי צריך עיון] שהרי בימי משנה לא היה מברך אלא פותח וחותם. [ו]אולי אף על פי שאמצעים לא בירכו ברכת התורה ממש אפ"ה [אפילו הכי] כל אחד ואחד אומר ברכו דשייך טפי בדרשא דכי שם ה' אקרא הבו גודל)...

⁶ אם כי, כפי שראינו לעיל, החתם סופר מציע כי "ברכו" נאמר על ידי כל קורא אפילו לפני שנהגו שכל קורא מברך את הברכות עצמן.

הפוחת והחותם בתורה מברך לפניו ולאחריה...

על פי דוגמה זו, למרות ששלושה אנשים או יותר היו עולים לקרוא בתורה, קריאתם השתלבה לכדי ישות הלכתית כוללת אחת של קריאת התורה. כיוון שהברכות מופיעות לפני או מיד אחרי הקריאה וקשורות אליה, הקורא הראשון והקורא האחרון מחויבים לברך אותן בעבור כולן.^{7 8}

ר"ן מגילה יב ע"א (בדפי הרי"ף)

דברכת התורה לא תליא במנהג אלא חייב הוא לברך ודוקא פוחת וחותם בלבד הוא דמברכי אבל אמצעיים פטורין משום דקריאת התורה חשיבא חדא מצוה וכולהו הוו כחד גברא.

עם הזמן, תיקנו חז"ל שעל כל קורא לברך לפני ואחרי קריאתו.

מגילה כא ע"ב

אין פוחתין מהן ואין מוסיפין. תנא: הפוחת מברך לפניו, והחותם מברך לאחריו. והאידינא [ועכשיו] דכולהו מברכי לפניו ולאחריה – היינו טעמא דתקינו רבנן: גזירה משום הנכנסין ומשום היוצאין.

אמירת הברכות באופן זה מבטיחה כי גם מי שאינו נוכח לאורך כל קריאת התורה יהיה מודע לכך שמברכים לפני ואחרי הקריאה.⁹ בכך מתייחסים למעשה לכל עלייה בודדת כאל קיום של מצוות קריאת התורה.

לפני תקנת אמירת הברכות בכל עלייה, ניתן היה לטעון שהחובה לברך אותן חלה רק על הקורא הראשון והאחרון, או שהקוראים שעלו בין לבין יצאו ידי חובתם בשמיעת הברכה הפוחתת והברכה החותמת.¹⁰

⁷ ייתכן שזו המשמעות של תחילת הדיון בברכות בתלמוד הירושלמי, בכך שהוא רואה את העולה הראשון והאחרון כדומים למזמן המוציא ידי חובת הברכה את כל החבורה המשתתפת בזימון. נראה שזו שיטת המאירי: תלמוד ירושלמי מגילה ד, א

ר' זעירא בעי: אילין ג' קרויות מה את עבד לון, כג' שאכלו כאחת או כג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו? אין תעבדינון כג' שאכלו כאחת, הראשון מברך ברכה ראשונה והאחרון מברך ברכה אחרונה והאמצע אינו מברך כל עיקר. אין תעבדינון כג' שאכלו זה בפני עצמו וזה בפני עצמו, אפי' [לון] האמצעי מברך לפניו ולאחריה. אמר ר' שמואל בר אבדמא למדו ברכת התורה מברכת המזון אלא לרבים? אם לרבים, אפי' [לון] בינו לבין עצמו אינו מברך. א"ר [אמר רב] אבא מרי אחי דר' יוסה: עשאוה כשאר כל המצוות שבתורה. מה שאר כל המצוות טעונות ברכה, אף זו טעונה ברכה.

בית הבחירה (מאירי) מסכת מגילה כא ע"ב
שכל הקריאה מצוה אחת ואין ברכה אלא בראש המצוה ובסופה ונמצאו האמצעיים נפטרים בברכת הראשון והאחרון אלא שנראה לי שצריך שהקורין האמצעיים יהיו שם מתחלה ועד סוף כדי שישמעו הברכות ויצאו בשמיעתם ומ"מ [ומכל מקום] אם רצו לעשות מכל קריאה וקריאה מצוה אחת ושיברכו כלם אין כאן משום ברכה לבטלה.

⁸ לחילופין, נוכל אולי לראות את הברכות עצמן כחובת הציבור, כך שכל חבר בקהילה, ולא רק הקורא, יוכל לקרוא אותן. שו"ת הרשב"א החדשות (מכתב יד) סימן יד

דכיון שקריאת התורה חיובא דצבור הוא שפיר הוה מצי מברך אף על פי שאינו קורא
⁹ ומכיוון שאלה היוצאים מוקדם לא שומעים את הקורא האחרון מברך בסוף הקריאה, והקורא הראשון לא קרא את הברכה אחרי הקריאה, מי שיוצא יוכל לחשוב בטעות שאין ברכת התורה בסוף הקריאה.
רש"י שם

משום הנכנסין – שאם יכנס אדם לבית הכנסת אחר שבירך ראשון, ואם לא ישמע את האחרים מברכין, יאמר: אין ברכה בתורה לפניו. ומשום היוצאין – ולא שמעו את החותם מברך לאחריה, והראשונים לא ברכו, יאמרו היוצאים: אין ברכה בתורה לאחריה.

¹⁰ לפי הגישה השנייה, מעלה ספר המכתם את האפשרות שהתיקון של ברכה לכל עלייה נועדה להבטיח שהקורא לא יגיע באיחור או יעזוב מוקדם, ובכך יפספס את אחת הברכות שבהן הוא חייב.
ספר המכתם, מסכת מגילה

...עכשיו שהצבור יוצאין ונכנסין בשעת הקריאה אם לא יברכו כלן אלא הפוחת והחותם שמא יכנס בין אמצעיים ויצטרך לקרות ויקרא בלא ברכה לפניו או שמא יצא בין קריאת האמצעיים הוא שקרא כבר ונמצא שלא ברך לפניו [צ"ל צריך לומר] לאחריה...]

ישנן שתי דרכים עיקריות לבחון את משמעותן של הברכות הפותחות והחותמות הללו.¹¹ שתיהן רלוונטיות לשאלה אילו מהברכות אישה הייתה מברכת אם נשים היו קוראות בתורה, ומדוע:

א. ברכות המצווה – יש הרואים את הברכות (או לפחות את הברכה הראשונה) כברכות המצווה, אף שהנוסח המקובל לברכות המצוות הוא "אשר קידשנו במצוותיו וציוונו", מה שלא מופיע בברכות אלו. כך סובר רש"י:¹²

ספר האורה (המיוחס לרש"י), מהדורת בובר א, יא
מאי טעמא מברכין... משום דהוה ליה מצוה בפני עצמה, כדתיקן עזרא, והוה ליה כמצות תפילין או ציצית או שאר מצות, דאי עביד ליה בעיא לברוכי...

ב. ברכות השבח – מאחר שהברכות אינן מנוסחות כפי שבדרך כלל מנוסחות ברכות המצוות, ייתכן שהן ברכות שבח. התלמוד הירושלמי רומז לכך כשהוא מציין כי תפקידן של הברכות הוא להבטיח שהתורה לא תישאר חשופה, ובנתינת מסגרת לחלוק כבוד לתורה:

תלמוד ירושלמי מגילה ד, א
א"ר [אמר רב] שמואל בר נחמן: ר' יונתן הוה עבר קומי סידרא. שמע קלון קרויי ולא מברכין. אמר לון: עד מתי אתם עושין את התורה קרחות קרחות?

תרגום
אמר רב שמואל בר נחמן: ר' יונתן היה עובר לפני [קריאת] הספר. שמע קולות קוראים ולא מברכים. אמר להם: עד מתי אתם עושים את התורה קרחת [חשופה]?

נראה שגם הטור סובר כך. לדעתו, אפילו קורא בתורה שכבר אמר את ברכות התורה בהשכמת הבוקר חייב לחזור על ברכת "אשר בחר בנו" לפני קריאת התורה, משום שהברכה תוקנה כדי לחלוק כבוד לתורה.

טור אורח חיים קלט
וה"ר יהודה ברצלוני כתב בשם רב סעדיה גאון... ואף על פי שכבר בירך על התורה בבוקר קודם פרשת הקרבנות חוזר ומברך אשר בחר בנו כשקורא בתורה ולא הוי ברכה לבטלה דמשום כבוד תורה נתקנה כשקורא בציבור.

אפילו אם הברכות הן ברכות שבח, הטור מציג אותן כחלק מהתקנה של קריאת התורה. משום כך, הן לא יבורכו מחוץ למסגרת ההלכתית של קריאת התורה.¹³

¹¹ ראו [כאן](#) דיון מקביל על ברכות התורה הנאמרות בכל בוקר לפני לימוד תורה. הברכה השנייה מבין שתי הברכות הנאמרות בבוקר זהה לברכה הראשונה הנאמרת בקריאת התורה.

¹² ניתן למצוא [כאן](#). נראה שזוהי גם גישתו של הרשב"א, המשווה את ברכות קריאת התורה לברכות הנאמרות לפני ואחרי קריאת הלל ומגילה.

שו"ת הרשב"א ז, תקמ
...דהתם [קריאת התורה] תקנת משה ועזרא ועל התקנות מברכין לפנייהם ולאחרייהם כדמברכין בהלל ומקרא מגלה...

¹³ כפי שמציין הרב אבי וייס (עמ' 83-81), נראה כי מסכת סופרים מתייחסת למצב שבו יחיד קורא באופן פרטי מספר התורה, וגם הוא מברך את ברכות התורה לפני ואחרי הקריאה הפרטית שלו בתורה. אולם שיטה זו לא נפסקה להלכה. ראו למשל את 'אורחות חיים' המציע הסבר לשאלה מדוע שיטה זו נדחתה.

מסכת סופרים יג, ו
והיכי מברך, בעשרה אומר, ברכו את י"י המבורך, ביחיד כשהוא משכים לקרוא אומר, ברוך אתה י"י אלקינו מלך העולם הנותן תורה מן השמים חיי עולמים ממרומים, ברוך אתה י"י נותן התורה, וגולל ואומר, ברוך אתה י"י אלקינו מלך העולם אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, ברוך אתה י"י נותן התורה.
אורחות חיים א הלכות תלמוד תורה ב

ברכות התורה על ידי נשים

ראינו לעיל שנשים יכולות להימנות, באופן תיאורטי, בין הקוראות בתורה בציבור, אך אין עושים זאת משום כבוד הציבור (אנו דנות בכך [כאן](#)). תיאורטית, אם אישה הייתה קוראת בתורה בציבור, האם היא הייתה מברכת את הברכות?

בדיון על נשים המברכות [ברכות על מצוות מרצון](#), מתייחסים בעלי התוספות לשאלה זו ומביאים שלוש גישות אפשריות לכך. (מספרנו אותן בתוך המקור מטעמי נוחות.)

תוספות ראש השנה לג ע"א ד"ה הא רבי יהודה
[א] ור"י ב"ר [ורב יצחק בן רב] יהודה מביא ראייה דנשים מברכות על כל מצות עשה שהזמן גרמא מדאמרין (מגילה דף כג ע"א) הכל עולה למנין שבעה ואפי' [לו] אשה ואפי' [לו] קטן ואף על גב דאשה אינה מצווה לעסוק בתורה כדאמר בפרק קמא דקדושין (דף לד ע"א) ובריש בכל מערבין (עירובין כז ע"א)
[ב] ואור"ת [ואומר רבינו תם] דאין זו ראייה דברכת התורה לפניה ולאחריה לאו משום תלמוד תורה שאפילו ברך ברכת הערב נא או נפטר באהבה רבה חוזר ומברך...
[ג] ועוד דאיכא למימר דהא דאשה עולה היינו באמצע שלא היו רגילים לברך כדאיתא בפרק הקורא את המגילה עומד (דף כא ע"א)... ומיהו עולין למנין שבעה משמע בסוף שבעה...

א. אמירת הברכות כברכות המצווה – אם אלו הן ברכות המצווה, ונשים פטורות ממצוות קריאת התורה, אזי האפשרות של אישה לברך תהיה תלויה בשאלה אם היא בדרך כלל מברכת על קיום מצוות מרצון. נראה שזוהי שיטתו של רב יצחק בר רב יהודה, הטוען כי נשים יכולות לברך על קיום מצווה זו מרצון.

ב. אמירת הברכות כברכות שבח – אם הברכות הללו אינן ברכות המצווה אלא ברכות שבח לכבוד התורה, ייתכן שאישה יכולה לברך אותן אם היא קוראת חלק מקריאת התורה, בדיוק כפי שנשים מברכות כל ברכת שבח אחרת. נראה שזו גישתו של רבינו תם, הטוען כי נשים קוראות צריכות לברך את הברכות, אך לא בתור ברכות המצווה.

נראה ששיטה זו עולה בקנה אחד עם גישתו של רבנו מנוח, הסובר שראוי כי אישה הקוראת בתורה תברך על הקריאה בתורה משום חובתה הכללית בקיום מצוות:

ספר המנוחה, תפילה יב, יז
שנשים נצטוו במצוות הכתובות בתורה, ואם כן יכולות לברך אשר בחר בנו ואשר נתן לנו ולקרות בתורה כאנשים אם לאו משום כבוד צבור...

ג. אי אמירת הברכות? אם הברכות נאמרות מתוך חיוב באמירת ברכת המצוות, או שאלו ברכות שבח שנתקנו להגיד על קיום מצוות קריאת התורה, אזי ייתכן ש**אסור** לאישה הקוראת בתורה לברך אותן, משום שהיא אינה מחויבת במצווה ובשל כך היא גם לא יכולה להוציא אחרים ידי חובה.

ייתכן ששיטה זו הייתה המקור להצעת התוספות שאישה תוכל לקרוא בתורה רק בעליות הביניים, בשלב שלפני שבירכו על אותן עליות ביניים. המאירי מציע דבר דומה:

בית הבחירה (מאירי) מגילה כג ע"א
... ויש מי שמפרש שלא נאמרו הדברים אלא בזמן שהיו קוראין אמצעיים בלא ברכה ואשה

ויש שואלין למה אין מברכין אחריה כמי שקורא בתורה בצבור. ומתריצין כי בקריאת ב"ה [בית הכנסת] בציבור אין מפסיקין בשאלת שלום ולא בדבר אחר אבל בתורה בביתו א"א [אי אפשר] שלא יפסיק בדבור עם תלמידיו או בשאלת שלום לפיכך לא תקנו ברכה לאחריה.

יכולה לקרות באמצע אבל עכשו שכלן מברכין אין אשה קוראה כלל וכן הדין נותן שהרי היאך תברך והיא פטורה ...

גם הר"ן רואה את ברכות הקורא בתורה כהוצאה ידי חובה. עם זאת, הוא מציע גישה אחרת להבנת ההשלכות ההלכתיות למעבר מברכות מסגרת לברכות על כל עלייה.

ר"ן מגילה יג ע"א
ולפום עיקר דינא נמי שאינו מברך אלא הפותח והחותם אשה וקטן אין קורין ראשון ולא אחרון משום ברכה לפי שא"א [שאי אפשר] לקורין האחרים שיצאו בברכתם ומיהו השתא דתקון רבנן שיברכו כולם אשה וקטן קורין אפי' [לן] ראשון ואחרון וכיון דקורין ודאי מברכין.

לשיטת הר"ן, ברגע שכל הקוראים בתורה מברכים, אין קורא מסוים האחראי על הוצאת אחרים ידי חובה. במקרה כזה, אישה הייתה יכולה לקרוא בכל אחת מן העליות בקריאת התורה, ולברך על העלייה שלה. גישה זו תואמת את הערתם האחרונה של התוספות, שלפיה נראה שדברי הגמרא מרמזים לכך שאישה הייתה יכולה לברך את הברכה האחרונה בעלייה האחרונה.

לפיכך, אף שקיימת דעה המתנגדת לכך, ישנן כמה שיטות הלכתיות שעליהן אישה הייתה יכולה לסמוך כדי לברך את הברכות כחלק מקריאת התורה, לו היה מותר לאישה לקרוא הלכה למעשה.

בעל הקורא

קריאה בתורה בצורה נכונה ומדויקת אינה עניין של מה בכך, ותקנת קריאת התורה דורשת מספר קוראים שמסוגלים לקרוא כמו שצריך.¹⁴ בספרות ההלכתית מצויות שתי דרכים עיקריות להבטיח שהקריאה בתורה תיעשה כראוי על אף האתגר הטמון בכך.

א. קורא יחיד – התוספתא מציגה מצב שבו נמצא בבית הכנסת רק אדם אחד שיודע לקרוא בתורה. במקרה שכזה, הקורא היחיד יחלק את קריאתו לשבעה ולמעשה יעלה לתורה שבע פעמים.

תוספתא מסכת מגילה (ליברמן) פרק ג, יב
בית הכנסת שאין להם מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא ויושב עומד וקורא ויושב אפי' [לן] שבעה פעמים

עולה מכך כי הצורך בקריאה נכונה וראויה עולה על הדרישה למספר קוראים. מי שאינו מסוגל לקרוא כראוי, פשוט לא יעלה לתורה.¹⁵

ב. סיוע לקורא – אסטרטגיה נוספת היא שהעולה יקבל סיוע בקריאה. בהתחלה שליוח הציבור היה מי

¹⁴ במדרש מובא כי רבי עקיבא בעצמו דחה את ההזדמנות לקרוא כאשר הרגיש שאינו מוכן דיו, ונפסק בשולחן ערוך שחייבם להכין את הקריאה בתורה לפני שקוראים בציבור:

מדרש תנחומא (ורשא) פרשת יתרו סימן טו
מעשה ברבי עקיבא שקראו החזן ברבים לקרות בס"ת [בספר תורה] בצבור ולא רצה לעלות אמרו לו תלמידיו רבינו לא כך למדתנו כי היא חייך ואורך ימיך ולמה נמנעת מלעלות אמר להן העבודה לא נמנעתי לקרות אלא על שלא סדרתי אותה פרשה שנים שלשה פעמים שאין אדם רשאי לומר דברי תורה לפני הצבור עד שיפשוט אותו ב' ג' פעמים בינו לבין עצמו

שולחן ערוך או"ח קלט, א
במקום שנהגו שהעולה עצמו קורא בקול רם, אם לא סידר תחלה הפרשה פעמים שלש בינו לבין עצמו, לא יעלה;

רמ"א: ובמקום שהחזן קורא הוא צריך לסדר תחלה

¹⁵ ספר העייתים סימן קעח
מי שאינו יודע לקרות בתורה כלל האי פטור מלקרות בתורה כלל ואף אינו רשאי נמי לעלות ולקרות בתורה ואם איתא דמי שאינו יודע לקרות יכול לעלות ויקרא אחר עבורו א"כ [אם כן] למה שנינו בתוספתא בני הכנסת שאין להן מי שיקרא אלא אחד עומד וקורא ויושב ועומד וקורא אפי' [לן] ז' פעמים

שסייע לקורא בתורה, לפעמים הוא אפילו היה קורא את העלייה כולה בלחש בעבור הקורא החוזר עליה בקול רם.¹⁶

בעלי התוספות מסבירים כי סיוע זה החל כדי שגם קוראים פחות מיומנים לא יתביישו. נוהג זה דומה לנעשה במקרא ביכורים (הנוסח הנאמר בהבאת פירות הביכורים לבית המקדש), כאשר האדם המחויב באמירת מקרא הביכורים חזר על הטקסט אחרי הכהן מילה במילה:

תוספות מנחות ל ע"א ד"ה שמונה
...דבימי החכמים לא היה רגילות שסייע שליח ציבור לקורא בתורה ... ומה שנוהגין עכשיו
שמסייע ש"צ [שליח ציבור] לקורא בתורה כדי שלא לבייש את מי שאינו יודע לקרות כענין
שמצינו במס[כת] ביכורים (פ"ג מ"ז) שהתקינו שמקרינ את הכל ...

לפי רוב השיטות, החובה לברך את הברכות חלה דווקא על הקורא בתורה. משום כך, יהיה זה הכרחי שה"קורא" יחזור מילה במילה אחרי שליח הציבור.

עם הזמן שתי האסטרטגיות הללו התמזגו. כדי למנוע מצב שבו הקורא יעריך את יכולות הקריאה שלו יתר על המידה ויתעקש לקרוא ללא סיוע, שליח הציבור היה קורא את כל העלייה בקול. כיום, בקהילות רבות שליח הציבור הוחלף בקורא בתורה הידוע כ"בעל קורא", ומי שפעם היו נקראים ה"קוראים" כיום מכונים "עולים", בהיותם עולים לתורה בלבד.

עם זאת, מה שנותר לא ברור הוא כיצד יכול העולה לתורה לברך את ברכות התורה, בהתחשב בכך שלפי רוב הדעות חובת הברכה מוטלת דווקא על הקורא בתורה. אנו מוצאים שני הסברים עיקריים לכך, אך אף אחד מהם אינו חד משמעי.

א. קריאה משותפת – רבנו אשר (הרא"ש) מציע כי העולה עדיין נחשב כקורא בתורה בכך שהוא קורא בלחש יחד עם בעל הקורא.

רא"ש מסכת מגילה פרק ג, א
... לפי שאין הכל בקיין בטעמי הקריאה ואין צבור יוצאין בקריאתו והוא בעיניו כידוע ואם לא יקראוהו בתורה אתי לאינצוי עם ש"ץ [שליח ציבור] לכך התקינו שיקרא שליח צבור שהוא בקי בקריאה. ומ"מ [ומכל מקום] גם העומד לקרות יקרא בנחת ובדקדוק עם שליח צבור שלא תהא ברכה לבטלה ואותו שאינו יודע לקרות אין ראוי שיקראו שליח צבור והוא ברכה לבטלה ולא מסתבר שהוא יברך על קריאת שליח צבור ...

השולחן ערוך רואה שיטה זו כמועדפת להלכה.¹⁷ באופן תיאורטי, שיטה זו יכולה גם לחול על אישה העולה לתורה.

אך אין זה ברור האם קריאה משותפת כזו מספיקה כדי להיחשב כקריאה על ידי ה"עולה". הרב שלמה זלמן אוירבך מסביר את הקושי:

הליכות שלמה, קריאת התורה יב הערה ג
...עיקר הדבר אינו מובן, שאי חיישינן שברכתו לבטלה, מה מרויחים בכך שיקרא גם הוא לעצמו

¹⁶ שו"ת רש"י סימן רעד

וכתב הר"ש ז"ל: מצוה לקרות כל אחד, ואם אינו יודע לקרות העולה בדקדוק, על החזן לסייעו בלחש. א"נ [אי נמין] אי העולה לא גמיר, לימא ליה החזן כל תיבה ותיבה בלחש והקורא יקרא בקול רם. כי היכי דלשמעו צבורא ובהכי נפיק ידי חובתיה.

¹⁷ שולחן ערוך או"ח קמא, ב
לא יקראו שנים אלא העולה קורא וש"ץ [ושליח ציבור] שותק או ש"ץ [שליח ציבור] קורא והעולה לא יקרא בקול רם ומכל מקום צריך הוא לקרות עם ש"ץ [שליח ציבור] כדי שלא תהא ברכתו לבטלה אלא שצריך לקרות בנחת שלא ישמיע לאזניו

עם הקורא... והוא הרי אינו קורא בציבור, וצ"ע [וצריך עיון].

הרב אוירבך רואה את ברכות קריאת התורה כברכות על קריאה בקול בעבור הקהילה, לא על סתם קריאה מספר התורה בזמן קריאת התורה. אם זה נכון, עולה שאינו משמיע את קריאתו לשאר הציבור ידדקק למנגנון הלכתי אחר כדי ליצור חיבור בינו לבין הקריאה. נראה שדרכים אלה עשויות גם ליצור מורכבויות בעבור אישה עולה לתורה או בעלת קורא תיאורטית, אפילו אם [כבוד הציבור](#) לא היה מונע ממנה לקרוא.

ב. שומע כעונה – ייתכן שהעולה לא צריך לקרוא יחד עם בעל הקורא כלל, וכי הוא עדיין נחשב הקורא בעצמו באמצעות המנגנון ההלכתי של "שומע כעונה", או במקרה שלנו "שומע כקורא". הבית יוסף מציג אפשרות זו:

בית יוסף או"ח קמא

דהא איכא למימר דכל שהעולה שומע מה ששליח ציבור קורא ומכוין לבו לדבריו הרי הוא כקורא דשומע כעונה (סוכה לח ע"ב)

הבעייתיות בכך היא שלא ברור מדוע דין "שומע כעונה" חל על העולה יותר מאשר על שאר הציבור המאזין לקריאה, עד כדי כך שרק העולה ייחשב כאילו הוא קרא בתורה ולכן יוכל לברך את הברכה. המשנה ברורה מביא את הבעיה הזו בפירושו 'ביאור הלכה', ומציע פתרון אפשרי.

ביאור הלכה סימן קמא

...כשאנו קורא בעצמו אינו אלא כשאר אנשי הצבור ששומעים א"כ [אם כן] איך רשאי לברך הא גבי שומעים לא תיקון רבנן ברכה בקה"ת [בקריאת התורה]. [הג"ה ובדוחק יש ליישב... דהש"ץ [דהשליח ציבור] אינו מכוין להוציא רק העולה שקורא בשבילו... ולשאר הצבור אינו רק שמיעה בעלמא [שאינו מכוין הש"ץ [השליח ציבור] כלל להוציאם ולא שייך בזה שומע כעונה ממש לדידהו] ולהכי שייך ברכה לגבי ידידה ולא לדידהו...]

המשנה ברורה מציע שבעל הקורא יכול לכוון שרק העולה ייחשב ל"שומע כעונה", אך הוא בעצמו מכנה את הפתרון דחוק.

כאשר הדבר מתאפשר, ניתן להציע שילוב בין שתי השיטות: העולה יבדיל את עצמו משאר הציבור בכך שהוא גם סומך על "שומע כעונה" וגם קורא בלחש מספר התורה.¹⁸

לפי הכללים ההלכתיים הרגילים, "שומע כקורא" עשוי לחול ולחבר בין העולה לבעל הקורא רק כאשר בעל הקורא, או שניהם, מחויבים בחובת הציבור של קריאת התורה. אם נניח את [כבוד הציבור](#) בצד, עניין זה עשוי לפסול נשים מלשמש כבעל קורא (שנזקק כדי להחיל את המנגנון ההלכתי של שומע כקורא), או אפילו כעולות שאינן קוראות בתורה בעצמן. דבר זה עשוי להיות בעייתי, אלא אם כן איננו זקוקים לעיקרון "שומע כעונה" ומספיק שהעולה או העולה יקראו בלחש.

הניסיונות המרובים והמורכבים להגדרת מצוות קריאת התורה, אופי ברכותיה וכיצד פועלים יחסי העולה ובעל הקורא של ימינו מקשים עוד יותר על חקירת השאלה האם אישה תוכל באופן תיאורטי לעלות לתורה או להיות בעלת קורא כאשר תפקידים אלה מפוצלים.¹⁹

¹⁸ הרב משה פינשטיין מציע הבנה דומה, שבעל הקורא משמש כשליח של העולה. לפי דעה זו, אף שבעל הקורא מבצע את פעולת הקריאה, הקריאה היא בשליחותו ומטעמו של העולה, מה שמותר לעולה מקום לקרוא את הברכות שו"ת אגרות משה או"ח ב, עב... דנחשב שהעולה המברך הוא הקורא המשמיע להצבור והוא מדין שליחות דהמקרא הוא שלוחו להשמיע לצבור.

¹⁹ הרב אריה והרב דב פרימר הביאו ביסוס הלכתי נרחב לטענה שאישה אינה יכולה לעלות לתורה או לקרוא בתורה בימינו משום "שומע כעונה", ללא קשר לעניין כבוד הציבור. עם זאת, הם מודים שלפי דעות מסוימות, "שומע כעונה" יכול

קריאת התורה על ידי נשים

עד כה דנו בעלייה לתורה בהקשר של מניין בזמן קריאת התורה. האם קיימת אפשרות לעלות לתורה במצבים אחרים? החל משנות ה-70, תופעת קבוצות התפילה של נשים הציפה את השאלה הזו בדיוק, בכך שהחלו לקיים קריאות בתורה על ידי נשים, בדרך כלל מדי חודש ובאירועים מיוחדים.

הדברים הללו, המופיעים כאמנת תפילת הנשים בבית כנסת שערי תפילה בפרוורי בוסטון, מאפיינים קבוצות תפילה של נשים רבות המתקיימות כיום:²⁰

קבוצת תפילה לנשים, (www.shaarei.org), קהילת שערי תפילה, ניוטון, MA. קבוצת התפילה לנשים שלנו שמה לה למטרה לתמוך ברוחניותן של נשים ונערות מכל הגילאים ובכל רמות החינוך היהודי. אנו מספקים מקום תפילה בעבור תפילות ואירועים בחייהן של בנות יהודיות (בת מצווה, שבת כלה, יארצייט וכו') במידה המתאימה לכל אחת. אירועים אלה כוללים תפילות שחרית כמה פעמים בשנה, תפילה מנחה חודשית בכל שבת מברכים, קריאת המגילות, קבלת שבת ותפילת שמחת תורה יחד עם חגיגות התורה. אנו גם מלמדים נשים המבקשות לשמש כמובילות בתפילה בקריאת התורה או בתור חזניות או גבאיות.

על פי תיאור זה, נשים המשתתפות בקריאת התורה לנשים מבקשות שילוב של תמיכה רוחנית עם הובלה בטקסי בית הכנסת. ההלכה רואה בהאזנה לקריאת התורה קיום מצווה, אך ישנן נשים המבקשות יותר מכך: לקחת חלק בתפקיד מוביל, להיות קרובות לספר התורה וללמוד לקרוא בו, הזדמנויות אשר כמעט ולא קיימות מחוץ לקבוצות התפילה לנשים.

קבוצות תפילה של נשים, ובפרט קריאת התורה על ידי נשים, עוררו התנגדות רבה בקרב רבנים. התגובה המפורסמת ביותר לכך היא אולי מכתב משנת 1985 שעליו חתומים מספר ראשי ישיבות של "ישיבה יוניברסיטי" שקרא לאסור על קבוצות אלה, וחרם שהוציא ועד הרבנים של קווינס בשנת 1997. דיווחים מהשנים האלו מציינים כי האיסור בקווינס התמקד בעיקר בקריאת התורה, והוא היווה מרכיב חשוב בפסיקתם של ראשי הישיבות.²¹

בעוד שחששות מהדמיון לרפורמים ולקונסרבטיביים בארצות הברית בוודאי מילאו תפקיד מסוים בהחלטות אלו, היה גם בסיס הלכתי עצמאי לאסור. מה שלמדנו על קריאת התורה יכול לסייע לנו להבין את הדיון ההלכתי בנוגע לקריאת התורה על ידי נשים.

ראינו כי קריאת התורה מחייבת מניין, ושנשים בדרך כלל אינן נחשבות כחייבות בקריאת התורה, אך באופן תיאורטי יכולות להיחשב כקוראות לפחות במקרים מסוימים (אם כי הדבר נשלל בפועל), וכי אישה הקוראת בתורה במניין ככל הנראה הייתה אמורה לברך על כך.

מאחר שקבוצות תפילה של נשים מתקיימות ללא מניין, מבחינה הלכתית הן אינן יכולות לכלול קריאת

להתקיים כאשר בעל הקורא הוא גבר ואישה עולה, גם אם היא לא קוראת בלחש (עמ' 93-94, 119), וכן מודים כי כמה פוסקי הלכה מתירים לנשים לקרוא בתורה בשעת הדחק, ללא התייחסות לנושאים הללו כאל מעלים חשש. (הערה 264) הרב אריה והרב דוב פרימר, "נשים, קריאת התורה ועליות". Tradition 46:4. ...נשים אינן חייבות בקריאת התורה, ובמקביל לכך אינן ערבות לטקס זה. ללא ערבות, ברכות קריאת התורה של העולה לא תהינה קשורות לקריאה, ועל כן יחשבו כברכות לבטלה... מבלי החיוב והקשר הנובע מערבות, נשים אינן יכולות לשמש כעולות או כבעלות קורא.

²⁰ ניתן למצוא כאן.

²¹ ניתן למצוא כאן.

נורמיצו אוניוסי, קריאת התורה, מבטן של קבוצות נשים אורתודוקסיות על המסורת. NY Times, 2.16.97. אגודת רבנים מקומית, ועד הרבנים של קווינס, פרסמה החלטה האוסרת על קבוצות תפילה של נשים, בין השאר משום שהנשים מערערות את המסורת, לדברי הרבנים, בכך שהן קוראות בתורה בציבור... אחד ממייסדי הוועד, שנוסד בשנות החמישים, אמר כי הרבנים לא היו מתנגדים אם בת המצווה לא הייתה כוללת קריאת התורה.

התורה הלכתית. במקום זאת, מעמדה ההלכתי של קריאה בתורה בקבוצות הללו היא של תלמוד תורה קבוצתי מתוך ספר התורה. מכיוון שקריאת התורה על ידי נשים היא בעלת מעמד של תלמוד תורה ולא של קריאת התורה, אי אפשר ליישם בה את האפשרות שנשים יברכו את ברכות התורה כחלק מהקריאה במניין.

קריאה זו בתורה, או לימוד תורה זה, מעלה מספר שאלות מרכזיות, כאשר חלקן קשורות להבנתנו את קריאת התורה והעלייה לתורה:

א. שימוש בספר תורה בשביל תלמוד תורה – האם נשים רשאיות להשתמש בספר תורה בשביל לימוד תורה? כפי שראינו בדיוננו [כאן](#), לפי התוספתא מותר לגברים ולנשים כאחד ללמוד מספר התורה, אפילו לנשים בעת הנידה:

תוספתא ברכות ב, יב

הזבין והזבות והנדות והיולדות מותרין לקרות בתורה בנביאים ובכתובים ולשנות במשנה במדרש בהלכות ובאגדות

הרמב"ם²² והשולחן ערוך²³ פוסקים כך.

עם זאת, לרוב אנו נזהרים בהוצאת ספר התורה מארון הקודש או בהזזה שלו ממקום למקום כאשר אין הכרח בדבר. כפי שמובא בתלמוד הירושלמי, אנו מלווים את ספר התורה ולא הוא בא אלינו:

ירושלמי יומא ז, א

בכל אתר אתר אתר אמר הולכין אחר התורה.

הזזת ספר התורה לרוב מותרת כדי שנשים יוכלו לקיים את מצוות שמיעת [פרשת זכור](#), אך במקרה של פרשת זכור מדובר בקיום מצווה מדאורייתא.

אחת השאלות בדיון לגבי קריאת התורה על ידי נשים היא האם מיעוט ההזדמנויות של נשים להיות קרובות לספר התורה יוצר מצב של הכרח המצדיק את השימוש בספר לקריאת נשים. גישה זו דומה לנעשה במוסדות חינוכיים מסוימים שבמסגרתם מוציאים את ספר התורה כדי להראותו לתלמידים או לתלמידות, ללא קשר לקריאת התורה.

הרב צבי פסח פרנק פוסק כי ניתן להזיז בחופשיות ספר תורה אשר נכתב לצורך לימוד אישי.

שו"ת הר צבי או"ח א, עא

ובנוגע לס"ת [ספר תורה] של יחיד שמתחילה נכתבה בשביל עצמו ללמוד בה, כבר אמרתי דאפשר שלא אסרו לטלטל ס"ת [ספר תורה] אלא בס"ת [בספר תורה] שהוקדשה מתחלה לשם ביהכ"נ [בית הכנסת], אבל ס"ת [ספר תורה] שמתחלה נכתבה בשביל היחיד ללמוד בה, בכל מקום שהוא נמצא שפיר מותר לטלטלה עמו.

שימוש בספר תורה פרטי, במקום בספר תורה השייך לבית הכנסת, עשוי להיות פתרון לחשש ההלכתי בנוגע להוצאה או הזזה של ספר התורה, כאשר אין בדבר הכרח מבחינה הלכתית.

ב. היעדרות מקריאת התורה – האם מותר לאישה לבחור להשתתף בקריאת נשים על פני הגעה

²² הרמב"ם מבין את ההיתר ללמוד ולקרוא בתורה כחל על שימוש בספר התורה עצמו:

רמב"ם הלכות תפילין ומזוזה וספר תורה י, ח

כל הטמאין ואפילו נדות ואפילו כותי מותר לאחוז ספר תורה ולקרות בו, שאין דברי תורה מקבלין טומאה

²³ השולחן ערוך הולך בעקבות הרמב"ם, ומצטט אותו.

שולחן ערוך י"ד רפב, ט

כל הטמאים, אפילו נדות, מותרים לאחוז בס"ת [בספר תורה] ולקרות בו.

לקריאת התורה במניין?

כפי [שכתבנו](#), האזנה קשובה לקריאת התורה ולימוד ממנה היא בגדר קיום מצווה. ההסכמה הרווחת היא שאישה אינה חייבת בקריאת התורה, אך עדיין אמורה להשתדל להקשיב לקריאה כאשר היא נוכחת בה. משמעות הדבר היא שהיעדרות מקריאת התורה אינה עבירה בעבור אישה. ואכן, במצב שבו אישה לא יכולה להגיע לקריאת התורה, לימוד תורה עם נשים אחרות עשוי להיות מועדף על פני פעולות אחרות.

יחד עם זאת, אם אישה הייתה יכולה להגיע לקריאת התורה אך בחרה שלא לעשות זאת כדי להשתתף בקריאת נשים, היא למעשה ויתרה על ההזדמנות לקיום מצווה לטובת חוויה רוחנית. בתגובתו על קבוצות תפילה לנשים, מסכם הרב צבי שכטר את חששו בנוגע לבחירה מסוג זה:

הרב צבי שכטר, צאי לך בעקבי הצאן, עמ' כב
המצוות הן שלא בשלמותן [בקבוצות תפילה לנשים]... שאין להן הקיום של קריה"ת [קריאת התורה], ואילו היו באות לביה"כ [לבית הכנסת] לשמוע קריה"ת [קריאת התורה] עם עניית ברכו, ה[י]הן בידן הקיום הזה...

טיעון זה משכנע במיוחד בקרב קהילות המשקיעות מאמצים בלעודד נשים להגיע לקריאת התורה באופן כללי.

ג. יצירת טקס – מתי, אם בכלל, מתאים ליצור טקס חדש במקום טקס הלכתי? בספרא, ולאחר מכן גם בגמרא, כתוב כי חז"ל מתירים לנשים לדמות את מעשה הסמיכה המתקיים בבית המקדש, כדי לאפשר חוויה רוחנית שתתן נחת רוח לנשים:

ספרא דבורא דנדבה פרק ב פרשה ב:ב
רבי יוסי ורבי שמעון אומרי[ם]: הנשים סומכות רשות. אמר רבי יוסי: אמר לי אבא אלעזר: היה לנו עגל זבחי שלמים, והוצאנוהו לעזרת הנשים, וסמכו עליו הנשים. לא מפני שהסמיכה בנשים – אלא מפני נחת רוח של נשים.

ייתכן שקריאת נשים מתאימה למסורת זו בכך שהיא מאפשרת לנשים תחושה של הובלת קריאת התורה, והסמיכה מספקת לכך תקדים הלכתי. עם זאת, מספר פוסקי הלכה התנגדו בתוקף להקבלה זו.

הרב שכטר, לדוגמה, טען שהסמיכה שנעשתה על ידי נשים הותרה רק משום שנשים לא יכלו לקיים את מצוות הסמיכה האמיתית. במקרה שלנו, נשים אכן יכולות לקיים את מצוות קריאת התורה בכך שיגיעו לבית הכנסת ויאזינו לקריאת התורה.

הרב צבי שכטר, צאי לך בעקבי הצאן, עמ' כב, לו
...ואף שמצינו שהתירו התנאים בזמן המקדש לנשים לסמוך על קרבנותיהן באקופי ידיהו... נראה פשוט דהיינו דווקא בכה"ג [בכהאי גוונא], שא"א [שאי אפשר] להן לקיים את המצוה ממש, אבל במצוה שאפשר לקיימה בשלמותה, בודאי אינו מן הנכון לקלקלה ולעשותה באופן שלא יקיימה... [ממכתב שנשלח מטעמו ומטעם עוד ראשי הישיבה] נראה שהנהגות אלו אסורות מצד הדין מכמה טעמים... יש בזה משום זיוף התורה...

גם הרב י' דוד בלייך מעלה חשש מיוחד לגבי יצירת טקס אלטרנטיבי בשל מניעים חווייתיים ורוחניים.²⁴

הרב י' דוד בלייך, בעיות הלכתיות בנות זמננו ג', חלק א, פרק ה'. מהדורת ספריה.
בייסוד קריאת התורה בשלמותה, עם עליות (אך ללא אמירת הברכות) ניכר רצון ברור לכונן

²⁴ ניתן למצוא כאן.

טקס פורמלי, חדשני, ליטורגי. זה כשלעצמו מעורר התנגדות... החשש אינו לגבי עצם המעשה; המעשה עצמו אכן תמים לחלוטין ולא ניתן להעלות מולו התנגדות הלכתית לכאורה. ההתנגדות היא לכך שהמעשה מקבל את המאפיינים של טקס שה' ציווה עלינו, וככזה הופך בעצמו לזיוף התורה, כלומר, של התורה שנמסרה מדור לדור... אנו מהססים לומר שקריאת התורה והעליות לתורה, לפחות כפי שהן נהוגות כיום על ידי קבוצות תפילה של נשים, נכללות בקטגוריה של חידושי הטקסים האסורים שקבע הרמב"ם בהלכות מלכים. אף על פי כן, נראה שמעשים הללו מתקרבים באופן מסוכן לכך.

אף שהרב בלייך לא מתייחס לקריאת התורה של נשים כאל הפרה ברורה של ההלכה האוסרת על זיוף התורה, הוא טוען שיצירת טקס חוויתי הנועד לחקות את קריאת התורה מבלי שיהיה בו אותו תוקף ההלכתי היא דבר מטעה ומסוכן.

בשפה מתונה יותר, הרב אהרן ליכטנשטיין כותב כי הסיפוק הרוחני שקריאת נשים נותנת אינו עולה על ההשפעות השליליות האפשריות של הדבר:

תשובת הרב אהרן ליכטנשטיין, ספר בת מצווה, עמ' 514
אני מבין ללבם (לבן) של אוהדי המסגרות האלו כשהן מצדדות בהתקנת טקס כזה...אני, כשלעצמי, מסתייג מפיתוח הקבוצות הנפרדות, וממילא, אף אינו ממליץ על עריכת קריאת התורה לבנות, והנלווה עליה במסגרתן...אני מודה לעדות הנאמנת של נשים המצינות כי דווקא במסגרות אלו חווייתן הרוחנית מתעלה...חוששני כי בראייה כוללת ולטווח ארוך, השינוי המוצע יבחר את הקהילה, ויחתור מתחת למנהג ומורשת ישראל, ואף יפגע בקיומים הלכתיים של התפילה עצמה...

הרב ליכטנשטיין חושש מכך שהטקס החוויתי יערער את הטקס ההלכתי. הקול שהוא משמיע מייצג רבנים רבים שאינם אוסרים את הקריאה, אך מתייחסים בזהירות רבה לטקסיות שבה.

ד. ברכות – האם קריאת נשים יכולה לכלול את ברכות התורה, או ברכות חלופיות?

הנשים המשתתפות בקריאות התורה של נשים לרוב מעוניינות בהזדמנות לקרוא בתורה או לקבל עליה. אולם כאשר אין מניין לקריאת התורה, ההסכמה ההלכתית היא שלא ניתן לומר את ברכות התורה ויש להיזהר שלא ליצור רושם שלקריאה יש מעמד של קריאת התורה. בקהילה שאין בה מניין, למשל, ניתן לקרוא בתורה, אך יש לקרוא ללא ברכות והקריאה תיעשה על ידי קורא אחד בלבד.²⁵

שערי אפרים ז, לח

וישובים שאין שם מנין ורוצים לקרות הסדרה בתורה בכנופי[ה] שלהם בלא ברכה כלל רשאים וגם יכולים לומר הפטרה בנביאים בלא ברכה כלל ואין להם לקרות עולים לתורה רק אחד יקרא כל הסדרה מתוך הספר והשאר ישמעו

בנוגע לקבוצות תפילה של נשים, הרב משה פיינשטיין קבע כי גם אישה שלא אמרה את ברכות התורה כחלק מסדר [השכמת הבוקר](#), ולכן עדיין צריכה לברך אותן, לא תעשה זאת בקול לפני השתתפותה בקריאת התורה של נשים.

הרב משה פיינשטיין, מובא אצל אריה ודב פריימר, 'קבוצות תפילה של נשים – תאוריה ומעשה', Tradition 32:2 (חורף 1998), 34.
גם הן [נשים] יכולות לקרוא בתורה, אם כי עליהן להיזהר שלא לעשות זאת באופן שייצור רושם מוטעה לכך שהדבר הוא קריאת התורה. כך, למשל, אין לקרוא בקול את ברכות התורה, אלא לסמוך על הברכות שנאמרו קודם לכן [ברכות השחר] או, במקרה שעדיין לא ברכו את הברכות הללו, יש לברך אותן בלחש.

²⁵ ניתן למצוא כאן.

מדיווח מאוחר יותר עולה כי הרב פיינשטיין הוסיף כי לדעתו אין זה סביר שקריאת נשים תוכל לעמוד בסטנדרטים הנחוצים מבחינה הלכתית כדי שתהיה מותרת²⁶.

קריאות התורה על ידי נשים, אם כן, נמצאות בתווך בין רצון של המשתתפות לדמות את המעמד כמה שיותר לקריאת התורה, ובו בזמן גם להתאים להלכה ולא לייצג אותה באופן שגוי.

קהילות שונות מתמודדות עם מורכבות זו במגוון דרכים. בחלק מן הקהילות המשתתפות קוראות בתורה מבלי לברך, בעוד שבמקומות אחרים המשתתפות קוראות פסוקי שבח בעלי נוסח ומשמעות דומה לברכות התורה. פסוק נפוץ במיוחד הוא הפסוק הזה מתהילים, בדיוק משום שהוא דומה לברכה על לימוד תורה מבלי להיות באמת ברכה.

תהלים קיט, יב
ברוך אתה ה' למדני חקיך.

בקהילות אחרות נעשים מאמצים רבים לעקוף את החששות ולברך "אשר בחר בנו" לפני הקריאה של נשים מבלי שהדבר ייחשב ברכה לבטלה. להלן דוגמה אחת לכך מקבוצת תפילה של נשים במנהטן, המקבלת את הצעתו של הרב אבי וייס מייסד זרם האורתודוקסיה הפתוחה:²⁷

'תפילת נשים ברמת אורה', (www.ramathorah.org), רמת אורה, מנהטן ניו יורק.
נשים אינן מחויבות במצוות קריאת התורה בציבור, כך שאינן יכולות ליצור מניין כדי לעלות לתורה באופן רשמי. משום כך, קריאת התורה של קבוצת תפילה לנשים מהווה מעשה של לימוד תורה, ולא קריאת התורה בציבור. בקבוצת התפילה לנשים שלנו, נאמר את ברכת "אשר בחר בנו" לפני העלייה (שהיא אותה ברכה הנאמרת במניין רגיל, רק בלי 'ברכו'). איננו יכולות לומר "ברכו" משום שזהו אחד הדברים שבקדושה שניתן לומר רק במניין... נשים המקבלות עלייה בקבוצת תפילה של נשים לא יברכו את ברכת אשר בחר בנו עם השכמת הבוקר, אלא ידחו את אמירתה עד העלייה לתורה בתפילת הנשים... גם ברכת "אהבה רבה" לפני קריאת שמע יכולה להיחשב כברכות התורה במקרה שאדם טרם בירך את ברכות התורה. על כן, כאשר את אומרת "אהבה רבה" עליך לכוון כי אין היא נחשבת כברכות התורה כדי שתוכלי לברך אותן בזמן העלייה. הצעה חלופית היא שלא לומר "אהבה רבה" מאחר שנשים אינן חייבות בכך... האפשרות הטובה ביותר היא לברך "לעסוק בדברי תורה" בשקט בסמוך לברכת "אשר בחר בנו" הנאמרת בקול, כדי לומר את שתיהן יחד. נשים אינן יכולות לברך את הברכה הנאמרת בדרך כלל לאחר העלייה מכיוון שזו ברכת המצווה על קריאת התורה בציבור, בה נשים אינן חייבות. משום כך, אנו נחליף את הנוסח ל"ברוך המקום" ו"למדני חוקיך" (פסוק מתהילים, לא ברכה) במקום ברכה זו.

ההצעה שאישה המברכת בדרך כלל את ברכות התורה ו"אהבה רבה" תדחה או תשמיט אותן בכוונה מתפילתה בשביל לברך בקריאת הנשים מעוררת מספר קשיים. המצב האידיאלי הוא שנשים יברכו את הברכות בכל בוקר עם ההשכמה, ומבחינה הלכתית ברכות אלה צריכות לקבל עדיפות על פני קריאת נשים. כמו כן, אין זה ברור כיצד אישה שטרם בירכה את הברכות הללו תוכל להאזין לקריאת התורה (שנחשבת ללימוד תורה) של נשים אחרות כאשר היא ממתינה לעלייה שלה כדי לברך בעצמה.

כפי שראינו לעיל, הרב פיינשטיין התנגד לכך שאישה שטרם בירכה את ברכות התורה תברך אותן בקול במסגרת קריאת נשים, במיוחד לאור החשש שמא הדבר ייראה כאילו נשים מברכות על קריאת התורה.

²⁶ ראו פרימר ופרימר, "קבוצות תפילה של נשים – תאוריה ומעשה", עמ' 35.

²⁷ הרב אבי וייס, נשים בתפילה (1990), עמ' 80-81.

רב בית כנסת שעמו התייעצו כתב כי הרב שאול ברמן היה החלוץ בגישה זו. הטקסט המלא מרמת אורה זמין כאן.

מספר פוסקי הלכה התנגדו באופן ישיר לשיטת הדחייה הזו, ביניהם הרב ברוך גיגי, ראש ישיבת הר עציון:

תשובת הרב ברוך גיגי, ספר בת מצווה, עמ' 519
...פשוט הוא שקריאת התורה צריכה עשרה, ולכן גם בנוכחות נשים בלבד אי אפשר קריאה בתורה, שהרי זה מן הדברים שבקדושה שצריכים עשרה...נהגו במקצת מקומות שנשים מתכנסות לקריאה בתורה בלא ברכות, ובזה, אף שלענ"ד [שלפי עניות דעתי] לא מומלץ לעשות כן, מפני הפריצות שעלול הדבר לגרום, מ"מ [מכל מקום] אין בזה עיכוב מצד ההלכה. לענ"ד [לפי עניות דעתי] אין לאפשר לנשים לברך לפני הקריאה, אף שלא ברכות התורה שמברכות בכל יום, מחשש שיבואו לטעות לאפשר לברך באופן שוטף, וק"ו [וקל וחומר] שאין שום צד היתר לברך ברכה אחרונה לאחר קריאת התורה...

למרות שהוא אינו ממליץ לעשות כן, הרב גיגי אינו סבור שיש מניעה הלכתית ברורה לקריאת התורה על ידי נשים ללא ברכות, ואינו פוסל אמירת פסוקים לפני או אחרי כל קריאה. כפי שמעיד מסמך שהופץ לפני מספר שנים על ידי JOFA – איגוד פמיניסטיות יהודיות אורתודוקסיות (Jewish Orthodox Feminist Alliance) בחו"ל, מספר לא מבוטל של קבוצות תפילה לנשים ש-JOFA בדק הולכות לפי פסיקה זו.

עם זאת, עשר מתוך עשרים ושלוש הקבוצות שנבדקו אכן מאפשרות אמירת ברכות, ללא 'ברכו'. ההסבר לכך כנראה דומה לזה של הקבוצה ברמת אורה, אם כי רק קבוצה אחת מעידה על עצמה כמבהירה זאת באופן אקטיבי למשתתפות.²⁸

פאם וליאת גרינווד, 'קריאת התורה בקבוצות תפילה לנשים'.
קיים מגוון רב של קבוצות תפילה לנשים ברחבי העולם, בעלות מנהגים שונים. השונות הרבה ביותר בין הקבוצות נוגעת לברכות הנאמרות על ידי נשים לפני ואחרי העלייה לתורה. באביב 2015, JOFA סקרו קבוצות תפילה לנשים כדי להבין טוב יותר את מגוון הגישות שלהן בנוגע לעלייה לתורה. כאשר נשאלו כיצד מתייחסת הקבוצה לקריאת התורה, חמש מן הקבוצות השיבו שקריאת התורה אצלן נקראת "לימוד תורה", חמש עשרה השיבו כי הן מתייחסות לכך כ"קריאת התורה" ושתי קבוצות דיווחו כי הן משתמשות בשני המונחים. קבוצה אחת מגדירה את הקריאה כ"לימוד תורה" בכך שכלל המתפללות מברכות את ברכת התורה לפני הקריאה. בכל הקבוצות מלבד שתיים, אישה עולה לתורה ומברכת ברכה או אומרת פסוק לפני הקריאה. בקבוצות רבות, אך לא בכולן, האישה גם אומרת ברכה או קטע סיום. העליות בנוסח רגיל ללא 'ברכו' נאמרות על ידי נשים העולות לתורה (עשר קבוצות). נשים העולות לתורה מקפידות לזכור לא לברך את ברכת התורה כחלק מתפילת השכמת הבוקר (קבוצה אחת). אישה עולה לתורה בנוסח הרגיל ללא 'ברכו', אך לא מברכת בשם ומלכות אם כבר ברכה את ברכת התורה באותו בוקר (שתי קבוצות)... ברכת "ברוך אתה ה' למדני חוקיך" (תהילים קיט, יב) היא הנפוצה ביותר בנוסח אלטרנטיבי לעליות לתורה. הוא משמש במגוון דרכים – לפני או אחרי קריאת התורה – ולעיתים קרובות בשילוב עם פסוקים אחרים (שש קבוצות).

אפילו תיאור זה מטשטש את המשמעות ההלכתית של "עלייה" ו"ברכה". בפועל, כפי שמבהיר מקור זה, ההבחנה בין לימוד תורה לקריאת התורה אינה ברורה בקבוצות רבות, וכמעט כל הקבוצות שענו על הסקר של JOFA כוללות אמירת פסוקים או ברכה לפני או אחרי הקריאה כדי לדמות את הדבר ככל הניתן לעלייה לתורה.

לאור ההתנגדויות ההלכתיות כבדות המשקל לקריאות נשים, ולאור המגוון הרחב של פתרונות מעשיים ונקודות המבט עליהן, חשוב וקריטי שנשים המעוניינות להשתתף בקריאות נשים יבררו מראש כיצד הקבוצה מתנהלת ותחת איזו סמכות הלכתית היא מצויה.

²⁸ ניתן למצוא כאן. אוחזר ב-7 בינואר, 2021.

אילו שאלות רחבות יותר מתעוררת בעקבות קריאת התורה של נשים? חשוב לנשים להתחבר באמצעות אהבה משותפת לתורה ולימוד תורה משותף. לימוד קריאת התורה עם טעמי המקרא יכול להעשיר ולהעמיק את הבנתנו בתורה. אף שאחד המרחבים הפוטנציאליים לכך הוא במסגרת קריאת התורה של נשים, הדבר נתקל בהתנגדויות הלכתיות שבמרכזן עומדים החששות של שימוש בספר התורה שלא לצורך, חיקוי קריאת התורה ואמירה ברכה לבטלה. ישנן קבוצות הפותרות את החשש בנוגע לשימוש בספר התורה על ידי שימוש בספר תורה אישי או קריאה מהחומש. מספר קבוצות מתמודדות עם החשש לאמירת ברכה לבטלה באמצעות אמירת פסוקים ולא ברכות, או פשוט בכך שהן משמיטות את הברכות על הקריאה. ייתכן שקיימות קבוצות שקיבלו היתר הלכתי לאמירת הברכות בנסיבות מסוימות, אם כי פסיקות כאלה נותרו מחוץ לקונצנזוס ההלכתי.

החשש לחיקוי קריאת התורה עשוי להיות האתגר הגדול ביותר של קריאת נשים. בסופו של דבר, אישה הקוראת בתורה בקבוצת תפילה אכן קוראת בתורה בציבור, אך ההלכה לא מכירה במעשה זה כ"קריאת התורה". האם מטרת האישה בקריאה היא לדמות את קריאת התורה ככל הניתן, או למצוא דרך אחרת להתכנס יחד וללמוד תורה?

אישה צעירה הכותבת בבלוג "The Torch" של JOFA מסבירה מה מניע אותה להשתתף בקריאת נשים, ומבהירה כי היא אכן מבקשת לדמות את הדבר לקריאת התורה:²⁹

ג'וספין שיזר, 'החייאת קבוצות התפילה לנשים', The Torch (blog). לתפילת נשים יש ערך עצום בעבור נשים אורתודוקסיות מודרניות בימינו... כל אחת יכולה להיות חזנית, לקרוא בתורה או לקבל עלייה. התפילה עצמה זהה כמעט לחלוטין לזו במניין המרכזי, רק בלי הגברים וכלי דברים שבקדושה... כאשר אני יושבת במניין המרכזי ומאזינה לגברים מתפללים, קוראים בתורה ומקבלים עליות, אני חשה שאני קהל פסיבי במקום להיות משתתפת אקטיבית. בזמן שהבנים מתפללים במניין המרכזי בבית הספר, עזרת הנשים לרוב דוממת מכיוון שהבנות מאבדות ריכוז או מפטטות ביניהן... אם דבר מסוים הוא בעל משמעות בעבור קבוצה של אנשים ואינו אסור מבחינה הלכתית, מדוע שלא לאפשר אותו? תפילת נשים עוזרות לנשים להרגיש חשובות, וכי הן חלק ביהדות האורתודוקסית המודרנית.

ללא קשר לשאלה מה דעתנו על גישתה, המציאות הרווחת שהיא מתארת של תחושת הניתוק של נשים בבית הכנסת היא אמיתית ומעיקה להרבה נשים. במכתב לעיתון "מקור ראשון" כותבות נשים מקבוצות התפילה לנשים של נווה דניאל על מתחים דומים מנקודת מבט שונה:³⁰

אביטל כהן-ברנר, שלומית איתם, מרים אדלר, תניה רגב, מרחב נשי מקודש, מקור ראשון, 25.1.2013

תפילת הנשים שלנו מתקיימת כל שבת וחג, ומתנהלת באופן זהה כמעט לתפילה בבית הכנסת, למעט דברים שבקדושה (שדורשים מניין של עשרה)... התפילה כוללת קריאה בתורה (לעתים מתוך חומש ולעתים מתוך ספר), דיון על פרשת השבוע, טקסי בת מצווה, טקסי קריאת שם לתינוקות, והתייחסות לאירועים מיוחדים במעגל החיים. בנות מקבלות הזדמנות לשיר יחד "אנעים זמירות", ולעתים ניתן לראות גם בן שמצטרף לחבורה... אנחנו עדיין מחפשות את דרכנו המיוחדת כקהילת נשים מתפללות. השאלות עולות כל הזמן: האם אנחנו מעוניינות לחקות בדיוק את המניין ה"גברי"?

אף שקבוצת תפילה זו מדברת גם על הדמיון שלה למניין הגברים ועל הרצון במנהיגות נשית במרחב הדתי, נראה שההתמקדות כאן היא פחות בספר התורה ויותר ביצירת מרחב נשי לתפילה. החיקוי הוא גם נקודת המוצא וגם בגדר שאלה פתוחה.

אפשר שנשים בתקופתו של עזרא ובתקופת הגמרא חשו קשורות במיוחד לקריאת התורה מכיוון

²⁹ ניתן למצוא כאן.

³⁰ ניתן למצוא כאן.

שהתרגום נועד בעיקר בעבורן. למרות שנשים רבות בימינו מרגישות שביעות רצון מלאה מהאזנה קשובה לקריאת התורה מעזרת הנשים, נשים רבות אחרות חשות בחוסר הקיים בכך.

ההלכה רואה בהאזנה לקריאת התורה ועיסוק בה דרך להשתתפות פעילה בקריאת התורה. עם זאת, התפיסה הרווחת היא שמדובר בפעילות פסיבית, כאשר רק הקוראים והעולים לתורה נחשבים פעילים.

ככל שנשים רבות יותר מחפשות דרכים לעבוד את ה' בציבור, השאלות שבהן עוסקות קבוצות התפילה של נשים, כמו גם השאלות שהן מציפות, ממשיכות לאתגר את קהילותינו.

האם נוכל להבדיל בין השתתפות פעילה בטקס לבין ההזדמנות להוביל אותן? כיצד יכולות קהילות להפיק את המירב מכמיהתן של נשים לסולידריות תורנית ורוחנית? האם ביכולתנו ליצור הזדמנויות בעבור נשים להתקרב פיזית לספר התורה וללמוד ממנו? ואם כן, האם עלינו לעשות זאת? כאשר נשים מתכנסות לקריאת התורה, מה היינו רוצים שתהיה משמעות הדבר, וכיצד היינו רוצים שההתכנסות תיראה?

אלו הן שאלות קריטיות עבור קהילותינו, וראוי להעלות אותן ולהתייחס אליהן גם כאשר קבוצות תפילה של נשים אינן עומדות על הפרק.

העמקה נוספת

- שרה פרידלנד בן עזרא, בת מצווה, ירושלים: מתן, 2002.
- הרב אריה והרב דוב פרימר, "נשים, קריאת התורה ועליות". *Tradition* 46:4 (חורף 2013), עמ' 238-67. ניתן למצוא גרסה בעברית [כאן](#).
- הרב אריה והרב דוב פריימר, "קבוצות תפילה של נשים – תאוריה ומעשה". *Tradition*, 32:2, (חורף 1998), עמ' 118-5.
- הרב בנימין המבורגר, "הקורא בתורה". זכור לאברהם, 3-5762, עמ' 726-679.
- הרב יהודה הנקין, בני בנים ד': 2. ניתן למצוא [כאן](#).